
Venezuela – demokracija ili poludemokracija?

LIDIJA KOS-STANIŠIĆ*

Sažetak

Autorica prikazuje razvoj demokracije u Latinskoj Americi te razmatra političke trendove i faze razvoja Venezuele u drugoj polovini 20. stoljeća. Za razliku od drugih država regije u kojima su prevladavali nedemokratski režimi, Venezuela je od 1958. demokratska država. S obzirom na to da su ostale zemlje regije kasnije slijedile njezin politički razvoj, autorica Venezuelu smatra putokazom političkih trendova Latinske Amerike. Budući da se u posljednjem razdoblju za vladavine predsjednika Huga Chaveza predstavnička demokracija pokušava zamijeniti plebiscitarnom, autorica zaključuje da je slučaj Venezuele naznaka budućega političkog razvoja Latinske Amerike, i to u pravcu mogućeg povratka blažih oblika autoritarizma.

Ključne riječi: Venezuela, demokracija, plebiscitarna demokracija, poludemokracija, Latinska Amerika

Uvod

U travnju 2004. godine *United Nations Development Programme* (UNPD) objavio je izvješće *Democracy in Latin America: Towards a Citizen's Democracy* u kojem su izneseni upozoravajući podatci o tome da je latinoameričke demokracije zahvatila ozbiljna kriza.¹ Istraživanje je naručio UNPD-ov Regionalni ured za Latinsku Ameriku i Karibe, a provela ga je neovisna skupina latinoameričkih stručnjaka pod vodstvom Dantea Caputa. Anketirano je 200.000 ljudi u 18 država Latinske Amerike, među njima i trideset dvojica bivših i sadašnjih latinoameričkih predsjednika i vođa ključnih regionalnih institucija. Danas je Latinska Amerika, uz iznimku Kube i nejasno stanje na Haitiju, gdje ispitivanje nije provedeno, prva regija zemalja u razvoju čije političke sustave možemo okarakterizirati kao demokratske. Za potrebe istraživanja osmišljen je novi indeks demokracije *Electoral Democracy Index* (EDI), kojim se mjere četiri varijable: pravo glasa, poštenost izbora, sloboda izbora i može li se izborima doći na političke du-

* Lidija Kos-Stanišić, viši asistent Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu na predmetu Povijest civilizacija.

¹ <http://www.undp.org>

žnosti. Moguće su vrijednosti od 0 (nepostojanje izborne demokracije) do maksimalno 1.² Kakav je bio demokratski napredak u Latinskoj Americi, vidi se usporedbom EDI indeksa, koji je 1977. bio 0,28, 1985. 0,69, a 2002. 0,93.³ U izvješću piše da je, unatoč optimističnim brojkama, regiju zahvatio dubok osjećaj nezadovoljstva demokratski izabranim vođama, te da su spori ekonomski rast, duboke nejednakosti i nedjelotvornost pravnog sustava, kao i socijalnih usluga, uzrokovali gubitak povjerenja u izbornu demokraciju. Autori smatraju da je demokracija ugrožena jer nisu zadovoljene političke, socijalne i ekonomske aspiracije Latinoamerikanaca. Podatci pokazuju da bi 54,7% anketiranih Latinoamerikanaca prihvatilo autoritarni režim kad bi on riješio katastrofalnu ekonomsku situaciju, te da 59% političkih vođa smatra da političke stranke nisu ispunile svoju ulogu. Analizira se i stanje demokracije izvan samoga izbornog postupka te zaključuju da se demokracija mora produbiti i da se mora znatno povećati “socijalno građanstvo” (*social citizenship*), uključujući i povećane napore u borbi protiv siromaštva i nejednakosti. Krajnje nejednaka raspodjela bogatstva izravna je prijetnja demokraciji, dok su neuspjeh neoliberalnog modela i tržišne ekonomije glavni razlozi gubitka povjerenja Latinoamerikanaca u demokratske vrijednosti. Demokracija se nije konsolidirala jer nisu riješeni temeljni problemi društva, a kako raste nezadovoljstvo ostvarivanjem demokracije, raste i potpora autoritarizmu i drukčijim oblicima demokracije. Ovaj trend je osobito uočljiv u Venezueli. Ona je stoga predmet ovog razmatranja. Naime, razvoj demokracije u Venezueli najbolje pokazuje sve uspone i padove političkog razvoja u Latinskoj Americi općenito.

Demokracija u Latinskoj Americi

Među brojnim tipologijama demokracije uobičajeno je razlikovanje predstavničke (liberalne demokracije) i izravne (plebiscitarne ili radikalne demokracije). Predstavnička demokracija je oblik političke vladavine koji je utemeljen na načelu demokratskoga političkog predstavnštva, a u novije vrijeme izjednačuje se s tzv. izbornom demokracijom. Izborna demokracija u širem smislu označuje sve demokratske političke poretke koji se legitimiraju kompetitivnim izborima i po tome su oprečni autokratskim političkim režimima. Standardnim određenjem izborne demokracije smatra se Dahlov pojam poliarhije kao “empirijskoga” političko-institucionalnog uređenja koje je najbliže demokraciji kao “idealnom sustavu”. Ispunjava osam temeljnih pretpostavki poliarhije: slobodu osnivanja i učlanjivanja u političke organizacije, slobodu izražavanja, pravo glasovanja, osposobljenost za javnu službu, pravo političkih vođa da se natječu za glasove birača, alternativne izvore informiranja, slobodne i poštene izbore te političke institucije koje jamče da će politika vlasti ovisiti o broju glasova birača i ostalim oblicima iskazivanja njihovih preferencija. Dvije bitne dimenzije demokracije su pravo sudjelovanja u izborima za političku vlast i pravo na javno osporavanje ili oponiranje toj vlasti. U novijim teorijama demokracije izborna demokracija je redefinjirana i svedena na poli-

² Opširnije u Gerardo L. Munck, Jay Verkuilen, *Bringing Measurement Back In: Methodological Foundations of the Electoral Democracy Index*, str. 4. dostupno na <http://www.asu.edu>

³ Opširnije u *The Report on The Democracy in Latin America Brief to the Secretary General of the United Nations*, February 2004.: 9 (<http://www.undp.org>).

tičke poretke koji su se u procesima transformacije autokratskih u demokratske političke sustave ograničili na institucionaliziranje “minimalnog seta” građanskih prava i sloboda u izbornoj kompeticiji i participaciji. Izborna demokracija ili “tranzicijska poliarhija” nije istovjetna liberalnoj demokraciji, nego je neka vrsta minimalne demokracije, koja često otklizi u poludemokraciju, delegativnu demokraciju ili defektnu demokraciju. Liberalna demokracija također ispunjava osam temeljnih pretpostavki poliarhije, ali podrazumijeva još tri bitna uvjeta: 1. isključenje “rezervnih područja” moći vojske ili drugih društvenih i političkih aktera koji nisu izravno ili neizravno odgovorni biračkom tijelu; 2. osim vertikalne odgovornosti onih koji vladaju onima kojima vladaju, uključuje i horizontalnu odgovornost među dužnosnicima u svim trima ustavnim granama vlasti, osobito ustavno ograničenje i kontrolu izvršne vlasti; 3. potiče široki politički i građanski pluralizam i ne ograničuje izražavanje interesa manjinskih skupina (Kasapović, 2003.: 133-134, 299-301).

Izravna demokracija je dvoznačan pojam koji označuje dva bitno različita shvaćanja demokracije. U suvremenim društvima izravna demokracija podrazumijeva različite institucionalne oblike neposrednog sudjelovanja naroda u oblikovanju političke volje i procesima političkog odlučivanja koji su uklopljeni u opći sustav predstavničke demokracije. Temelji se na uvjerenju da narod kao suveren i izvor legitimnosti mora imati institucionalne mogućnosti da povremeno bude zakonodavac i da se kao relevantan politički akter neposredno pojavljuje u zakonodavnoj politici. Protivnici izravne demokracije ističu njezinu načelnu suprotnost predstavničkoj demokraciji i nespojivost njihovih načela i institucija. Smatraju da institucije izravne demokracije tendencijski slabe ustanove predstavničke demokracije, osobito važnost izbora, političkih stranaka i institucionalne političke opozicije, te da jačaju plebiscitarne i autoritarne tendencije. Suvremene institucije izravne demokracije su pučke inicijative i referendum, izravni izbori nositelja političkih funkcija, te plebisciti. U užem smislu svode se samo na različite oblike predstavničkih demokracija koje se često koriste referendumom kao načinom donošenja političkih odluka – referendumske demokracije. Drugo shvaćanje izravne demokracije vezano je uz modele uređenja političkog i društvenog života utemeljene na teorijama identitarne demokracije, poglavito na zamislima J. J. Rousseaua o načelnom identitetu između onih koji vladaju i onih kojima se vlada. Iz identiteta se izvodi zahtjev za izravnim nastupom naroda i neposrednim očitovanjem opće volje, bez predstavničkih institucija. Ako parlament postoji kao predstavničko tijelo, on je samo izvršitelj opće volje (Kasapović, 2003.: 168-169, 325-327). Takvo shvaćanje izravne demokracije postoji u plebiscitarnim demokracijama. One se mogu okarakterizirati kao protustranačke zato što isključuju mehanizme posredovanja političke volje između naroda i poslanika.

Širenjem izvan granica Zapada, demokracija se morala prilagođivati situaciji na terenu. Često je bila prisiljena živjeti zajedno s autoritarnim impulsima, što je uzrokovalo stvaranje poludemokracije. Poludemokracija je hibrid koji ujedinjuje demokratske i autoritarne elemente, a kao izostojnice koristi se niz termina: autoritarna, osporena, izborna, fasadna, vođena, neliberalna, ograničena, niskog intenziteta, djelomična, plebiscitarna, restriktivna, nadgledana, delegativna, predsjednička i skrbnička demokracija, kao i *democradura* (Hague/ Harrop/Breslin, 2001.: 32- 42).

Samuel Huntington je početkom devedesetih godina 20. stoljeća identificirao tri vala demokratizacije i dva protuvala (povratka u autoritarizam).⁴ U prvom valu (1828.-1926.) čiji su korijeni u Američkoj i Francuskoj revoluciji, demokracija se proširila na tridesetak država. U Latinskoj Americi Argentina je bila prva država koje je uvela demokraciju prije Prvoga svjetskog rata, a slijedili su je Kolumbija, Urugvaj i Čile. U prvom protuvalu (1922.-1942.) dolazi do povratka autoritarizma i totalitarizma u državama koje su demokraciju uvele prije, tijekom i poslije Prvoga svjetskog rata. U Latinskoj je Americi taj protuval povratka autoritarizma zahvatio Argentinu i Urugvaj, kao i Brazil, u koji je demokracija uvedena tridesetih godina 20. stoljeća.

Drugi je val (1943.-1962.) započeo tijekom Drugoga svjetskog rata najavom pobjede Saveznika. Kasnije su neke demokracije nametnuli pobjednici, a pridružile su im se procesom dekolonizacije i novostvorene samostalne države. U Latinskoj je Americi Urugvaj prihvatio demokraciju za Drugoga svjetskog rata, a Brazil i Kostarika kasnih četrdesetih godina, dok je demokratizacija Argentine, Kolumbije, Perua i Venezuele bila kratkog vijeka. Drugi je protuval (1958.-1975.) najdramatičnije pogodio samu Latinsku Ameriku gdje su svrgnute demokracije u Peru 1962. i 1968., 1964. u Brazilu i Boliviji, 1966. u Argentini, 1972. u Ekvadoru, 1973. u Urugvaju i Čileu. Vojne vlade Brazila i Argentine, Čilea i Urugvaja bile su primjeri novog tipa političkog sustava nazvanog “birokratskim autoritarizmom”.

Treći val (1974.-1990.) započeo je na Iberijskom poluotoku, u Portugalu i Španjolskoj i znatno je utjecao na demokratizaciju njihovih bivših kolonijalnih carstva u Latinskoj Americi, koju je zahvatila “epidemija demokracije”. Kasnih sedamdesetih demokratizirali su se Ekvador, Peru i Bolivija, 1982. Argentina i Honduras, 1984. Urugvaj, Brazil i Gvatemala. Druga faza trećeg vala započinje 1989. godine, a označuje je to što u Meksiku *Partido Revolucionario Institucional* (PRI)⁵ prvi put od svog osnutka 1929. gubi na lokalnim izborima, a Čile bira predsjednika civila. Demokracija najkasnije stiže u Nikaragvu i na Haiti, 1990. godine, gdje se dosad nije ustalila.

Prepreke demokratizaciji, prema Huntingtonovu mišljenju, mogu biti političke, kulturne i ekonomske. Političkih prepreka u Latinskoj Americi više gotovo da i nema, ali su zato kulturne i ekonomske iznimno velike. Iako su latinoameričke vlade demokratski izabrane, vladaju autokratski i autoritarno. Birači su navikli na takav oblik vladavine, ali im smeta što se životni položaj većine stanovništva nije poboljšao, pa je u 2003., prema podatcima UN-a, 225 milijuna Latinoamerikanaca živjelo ispod granice siromaštva.⁶

⁴ Opširnije u Huntington, 1993. Danas se već govori i o četvrtom valu (1989.-2001.). O njemu ćemo moći više govoriti nakon što u 2005. godini bude objavljena knjiga Renske Doorenspleet, *Democratic Transition: Exploring the Structural Sources of the Fourth Wave*, Lynne Rienner Publishers.

⁵ PRI je osnovana 1929. godine pod imenom PNR (*Partido Nacional Revolucionario*). Predsjednik Lazaro Cardenas (1934.-1940.) promijenio joj je ime u PRM (*Partido de la Revolucion Mexicana*), a Miguel Aleman (1946.-1952.) u PRI.

⁶ U literaturi katkad nije jasno označeno govori li se o regiji Latinske Amerike koju čini 20 država s 500 milijuna stanovnika, ili se uključuju i Karibi s oko 10 milijuna stanovnika. Razlog je u tome što je UN-ova Ekonomska komisija za Latinsku Ameriku (ECLA), osnovana 1948. godine kao podagencija Ekonomskog i socijalnog vijeća UN-a, 1984. preimenovana u Ekonomsku komisiju za Latinsku Ameriku i Karibe (ECLAC), stoga se često kad se govori o Latinskoj Americi podrazumijevaju i Karibi.

Nestajanjem bipolarnog svijeta i pretvaranjem Sjedinjenih Američkih Država u vođu novoga svjetskog poretka u Latinskoj je Americi prevladalo uvjerenje kako za probleme regije ne postoji bolje rješenje od demokracije, čije je širenje i bilo jedan od američkih vanjskopolitičkih prioriteta.

Iako su politički poretki većine država Latinske Amerike izborne demokracije, oni su tranzicijske poliarhije, a ne liberalne demokracije. Unatoč nastojanjima, Latinskoj je Americi iznimno teško prihvatiti liberalnu demokraciju. Demokratske su institucije slabe, a politička je kultura mješavina demokratskih i autokratskih vjerovanja i vrednota. Guillermo O'Donnell je zaključio da u većini ponovno demokratiziranih država Latinske Amerike i ne postoji predstavnička nego delegativna demokracija, s obzirom na to da građani biraju vođe koji potom čine što žele. Predsjednik utjelovljuje narod, glavni je čuvar i branitelj narodnih interesa, stoga i politika njegove vlade ne mora biti u skladu s obećanjima, jer ima autorizaciju naroda da vlada kako misli da je za narod najbolje (O'Donnell, 1994.: 55-69). Hague, Harrop i Breslin (2001.) delegativnu demokraciju smatraju poludemokracijom, a u ovom će tekstu, u skladu s O'Donnellovom argumentacijom, biti okarakterizirana kao demokracija, s obzirom na to da odgovara kriterijima Dahlove definicije poliarhije.⁷

Zapadni politički analitičari uglavnom tvrde da je u Latinskoj Americi demokracija najugroženija u Venezueli kojom, na osnovi posljednjih rezultata referendumata i lokalnih izbora, suvereno vladaju Hugo Chavez i njegovi pristaše. Venezuelanci misle drukčije.

Specifičnosti Venezuele

Venezuela je u drugoj polovici 20. stoljeća započinjala političke trendove i faze razvoja, koje su kasnije prošle mnoge države Latinske Amerike. S obzirom na to da je njezin politički razvoj u kasnijim razdobljima slijedio ostatak regije, možemo je smatrati putokazom političkih trendova Latinske Amerike.⁸

Venezuela je u okvirima Latinske Amerike uvijek bila iznimna i ispred svog vremena. U prvoj polovini 20. stoljeća bila je model vojne vladavine, poslije 1958. godine bila je model demokracije u regiji u kojoj je vladavina vojske bila norma, da bi devedesetih godina, kad je Latinska Amerika pokušavala konsolidirati demokraciju, demokracija u samoj Venezueli počela uzimati nove obrise. Usponi i padovi venezuelske demokracije prikazuju se tijekom pet razdoblja (1945.-48., 1948.-58., 1958.-68., 1968.-88., 1989.-98.), dok će vladavina Huga Chaveza biti posebno obrađena.

⁷ O'Donnell navodi kako u slučaju nezadovoljstva i neslaganja s politikom koju predsjednik provodi ne dolazi do državnog udara, nego se čeka kraj predsjednikova mandata. Možemo postaviti pitanje što se događa s delegativnom demokracijom, s obzirom na to da je zbog nezadovoljstva vladavinom legalno izabranih latinoameričkih predsjednika u razdoblju od deset godina (1994.-2004.) njih osam prijevremeno završilo mandat (Valenzuela, 2004.: 5-19).

⁸ Ovdje isključujemo Kostariku koja je od 1949. godine demokratska država. Kostarika je mala srednoamerička država sa samo 3,5 milijuna stanovnika, ali su njezina klasna struktura, državne institucije, javne politike i politička kultura omogućili stvaranje stabilne liberalne demokracije. Opširnije u Booth, 1999.: 429-464.

Venezuela je početkom 19. stoljeća bila nevažno i zaostalo područje španjolskog carstva. Nakon rata za neovisnost pod vodstvom Simona Bolivara, Venezuela je tijekom dvadesetih godina 19. stoljeća postigla samostalnost, ali ne i mir. Cijelo 19. stoljeće bilo je obilježeno građanskim ratovima i sukobima, a sukob liberala i konzervativaca kulminirao je Federalnim ratom (1858.-63.). Početkom 20. stoljeća vojska andske pokrajine Tachira pod vodstvom Cipriana Castra i Juana Vincentea Gomeza osvojila je vlast na cijelom teritoriju države. Castro je 1901. godine izabran za predsjednika, a 1908. Gomez je uzurpirao vlast (1908.-35.). Uzlet naftne industrije dvadesetih godina 20. stoljeća preoblikovao je sve aspekte nacionalnog života. Prihodi od nafte omogućuju Gomezu stvaranje stalne stajaće vojske i prvoga djelotvornog centralnog državnog aparata. Kombinacija nekontroliranoga državnog terora i policijske moći te ekonomskih i socijalnih promjena polučila je neočekivane rezultate. Stvaraju se nove klase i društvene formacije koje nemaju ništa zajedničko sa starom elitom. Nakon Gomeza državom su vladali vojska i državna birokracija. Najprije general Eleazar Lopez Contreras (1936.-41.), za čije vladavine Venezuela dobiva novi ustav, a glavne opozicijske stranke (*Partido Democratico Nacional* – PDN pod vodstvom Romula Betancourta i Komunistička stranka pod vodstvom Gustava Machada) stavljene su izvan zakona. Na izborima stoga pobjeđuje Lopezov kandidat general Isaias Medina Angarita (1941.-45.), ali on postupnom liberalizacijom otvara vrata političke arene sindikatima i strankama. Povratkom iz egzila 1941. godine Betancourt i njegovi kolege osnivaju Demokratsku akciju (*Accion Democratica* – AD), stranku koja počinje stvarati novi oblik stranačkog udruživanja. Horizontalna integracija postiže se povezivanjem više funkcionalnih skupina (studenti, radnici, seljaci itd.) u stranačku strukturu, dok do vertikalne integracije dolazi stvaranjem jakih veza regionalnih i nacionalnih struktura. Iako je Medina bio sklon naprednim idejama (ustavnim reformama i agrarnoj reformi), AD se, nezadovoljan svojim isključenjem iz političkih institucija, pridružuje uroti koju su organizirali mladi časnici (*Union Patriotica Militar* – UPM). Uzrok njihova nezadovoljstva bile su niske plaće i način na koji su promocije časnika, a ne politika Medinine vlade, stoga su u budućnosti politiku prepustili članovima AD-a. Ova čudna alijansa konzervativnih mladih časnika i liberalnog vodstva AD-a i danas je predmetom rasprava. Na čelu urote bio je dvojac koji će sljedećih dvadeset godina biti najutjecajnijim političkim figurama, Marcos Perez Jimenez i Romulo Betancourt. Vojni je udar izvršen 18. listopada 1945., a nakon nekoliko dana borbi formirana je privremena hunta s četirima članovima (dvama časnicima, jednim pripadnikom AD-a, jednim neovisnim) i Betancourtom kao predsjednikom. Njihova trogodišnja vladavina, poznata pod nazivom *trienio*, bio je prvi ozbiljni pokušaj transformiranja arhaične ekonomske i socijalne strukture Venezuele (Keen/ Hayes, 2000.: 509-510).

Trienio 1945.-48.

Od listopada 1945. do prosinca 1947. godine, kad na predsjedničkim izborima sa 75% glasova pobjeđuje AD-ov kandidat Romulo Gallegos, predsjednik privremene vlade Betancourt vladao je dekretima. Dolazi do procvata radničkih i seljačkih sindikata te je proglašeno opće pravo glasa za sve građane starije od 18 godina (prije 1945. samo je 5 % stanovništva imalo pravo glasa, a poslije reformi 36%). Glasuje se na slobodnim izravnim izborima na svim razinama vlasti, od općine do predsjednika. Stvaraju se nove

stranke, demokršćanska *Comite de Organizacion Politica Electoral Independiente* (COPEI) i lijevo orijentirana *Union Republica Democratica* (URD). Nacionalnom politikom dominira AD, što izaziva strah u nekim dijelovima društva. Nije bilo povjerenja među glavnim socijalnim i političkim skupinama. Poslovni krugovi se protive proradničkoj politici, ruralni vlasnici zemljišnoj reformi i stvaranju seljačkih sindikata, Crkva obrazovnoj reformi. Budući da je vladajuća elita ignorirala opoziciju, 24. studenoga 1948. godine izvršen je vojni udar kojim ministar obrane Carlos Delgado Chalbaud postaje predsjednikom vojne hunte. Vođama AD-a Betancourtu i Gallegosu dopušten je odlazak u egzil. Prvi pokušaj stvaranja demokracije u Venezueli kratko je trajao.

Vladavina vojske 1948.-58.

Vojna hunta raspustila je Kongres, opozvane su obrazovne, radničke i agrarne reforme, te su sklopljeni novi sporazumi sa stranim naftnim tvrtkama kojima se pod povoljnijim uvjetima daju ekstenzivne koncesije za eksploataciju nafte. Prva faza vojne diktature završava krajem 1950. otmicom i ubojstvom Delgada Chalbauda, nakon čega slijedi razdoblje pojačane represije. Na izborima za Ustavotvornu skupštinu u jesen 1952. godine, unatoč represiji, narod daje dvije trećine glasova opozicijskim strankama, te ih general Marcos Perez Jimenez poništava i proglašava se, u ime vojske, privremenim predsjednikom. Ovim je činom sljedećih pet godina postao apsolutnim vladarom Venezuele (1953.-58.). Vojni režim pokušava zadobiti legitimnost materijalnim napretkom i javnim radovima, ali saveznike zadobivaju samo u ograničenom krugu bankara, trgovaca nekretninama i građevinskih poduzetnika. Opozicija se eliminira kombinacijom potkupljivanja, prijevара i brutalnom represijom koju provodi tajna policija *Seguridad Nacional* (Keen/Hayes, 2000.: 513). AD je zadržao organizacijsku strukturu, ali je djelovao u ilegali. Godine 1957. stanje se počelo mijenjati. Katolička crkva, koja je dotad Pereza smatrala svojim spasiteljem, okreće mu leđa. Na vidjelo izlaze ekonomske teškoće i korupcija, što vodi pojačanoj kritici u javnosti. Siguran u svoj položaj, Perez je u prosincu raspisao izbore, ali po načelu plebiscita jer je za svaku dužnost trebao biti predložen samo jedan kandidat. Na Novu godinu 1958. izvršen je neuspjeh vojni udar, nakon čega se političke snage u ilegali ujedinjuju u *Junta Patriotica* te organiziraju masovne demonstracije. Počinju ulične borbe te dolazi do urušavanja režima. U strahu od radikalizma masa, vojna hunta na čelu s admiralom Wolfgangom Larrazabalom prisilila je Pereza na ostavku. Perez je pobjegao iz zemlje, a Privremena mješovita vlada je preuzela vlast.

Drugi pokušaj uspostave demokracije 1958.-68.

Dok je Latinskom Amerikom vladao drugi antidemokratski protuval, demokracija je u Venezueli dobila drugu šansu. Kako bi se ispravile pogreške načinjene u *trieniu*, demokratska se tranzicija od samog početka zasnivala na koaliciji političkih stranaka, poslovnih i profesionalnih skupina, ključnih elemenata unutar vojske, te narodnih organizacija povezanih sa strankama. Sporazum se temeljio na pet ključnih točaka: savezi i koalicije, konsenzus elite, ograničavanje programa, poticanje kontrolirane participacije, isključivanje revolucionarne ljevice. Od tada pa sve do kraja 20. stoljeća, savezi i koali-

cije bili su temelj političkog života Venezuele. Prije samih izbora 1958. tri glavne političke stranke, AD, COPEI i URD, formalizirale su suradnju. Prvi potpisani sporazum bio je *Pacto de Punto Fijo*, kojim su se sve tri strane obvezale priznati izborne rezultate, da će međustranačkim konzultacijama o važnim temama održati političko primirje, te da će dijeliti političku odgovornost i pokroviteljstvo. Drugim je sporazumom dogovoren Minimalni program vlade. Njime se prihvaća razvojni model temeljen na stranom i domaćem privatnom kapitalu, potpora privatnom sektoru, provođenje zemljišne reforme, kao i pažljivo pristupanje ekonomskim i socijalnim reformama (Levine/Crisp, 1999.: 379-380).

Paktovima i sporazumima željela se onemogućiti potencijalna opozicija, stoga vojska dobiva amnestiju za prijašnja djela, modernizira se i povećavaju joj se plaće. Rimokatoličkoj se crkvi poboljšava zakonski status, povećava potpora, te obećava da će biti konzultirana kad je posrijedi obrazovna reforma. Kapitalistima i radnicima obećava se da će biti konzultirani prilikom donošenja odluka o pitanjima privrede i radničkih prava. Na izborima 1958. pobjeđuje Romulo Betancourt, koji je u kampanji naglašavao nužnost provođenja agrarne reforme i industrijalizacije. Nije potpuno ispunio obećanja jer je mnogo obitelji i dalje bilo bez zemlje, dok je želja za ekonomskom neovisnošću dodatno vezala Venezuelu u lance ovisnosti o nafti. Zbog Betancourtove netrpeljivosti prema Fidelu Castru i podupiranju američke izolacije Kube, dolazi do cijepanja stranke i stvaranja Pokreta revolucionarne ljevice (*Movimiento Izquierda Revolucionar – MIR*).

Demokratska konsolidacija 1968.-88.

I dok su regijom vladale autoritarne vlade, u Venezueli je stabilnom dvostranačkom vladavinom konsolidirana demokracija. Iako je sporazum iz Punta Fija bio sporazum triju stranaka, došlo je do političke hegemonije dviju stranaka – AD i COPEI. Podjele u AD-u omogućile su da 1968. godine prvi put na vlast dođe COPEI, koji je u proteklom razdoblju bio ili koalicijski partner ili lojalna opozicija, time i solidna potpora demokratskom sustavu. AD, stranka lijevog centra, i COPEI, stranka desnog centra, bile su višeklasne stranke okupljene oko profesionalnoga stranačkog vodstva, a različitim instrumentima kontrolirale su i ostale dijelove društva. Kontrolirale su i interesne skupine, koje su preko različitih komisija mogle sudjelovati u stvaranju nacrtu zakona, što je bilo u domeni izvršne vlasti. Rafael Caldera (1969.-73.) nacionalizirao je industriju prirodnog plina, koja je bila u rukama stranaca, te je zabranio strana ulaganja u radio i televizijske kuće, kao i proizvodnju električne energije. Ipak nije došlo do promjene ekonomske strukture jer je vlada i dalje bila ovisna o naftnim prihodima. Najavljujući rat siromaštvu i privilegijama na sljedećim izborima pobjeđuje Betancourtov favorit Carlos Andres Perez (1974.-79.). Kako je arapski naftni embargo podigao cijenu nafte sedam puta, prihodi Venezuele su se povećali, a 1976. izvršena je, uz kompenzaciju, nacionalizacija naftne industrije. Stvorena je državna tvrtka Petroven koja je imala godišnje prihode od oko 10 milijardi dolara. Svi ovi prihodi nisu bili dovoljni za pokrivanje vladinih ambicioznih razvojnih planova. Budući da nije želio reformirati porezni sustav, Perez državu dodatno zadužuje kod stranih kreditora. Nasljeđuje ga vođa COPEI-a Luis Her-

rera Campins (1979.-83.), a njega pak vođa AD-a Jaime Lusinchi (1984.-88.) koji se morao suočiti s teškom ekonomskom situacijom.

Šezdesetih i sedamdesetih godina 20. stoljeća Venezuela je bila primjer za to da demokracija može uspješno funkcionirati i u zemljama u razvoju. Državom su vladale stranke (*partidocracia*), bolje rečeno, vodeći članovi AD-a (*adecos*) i COPEI-a (*copeyanos*), koji su zajedno tvorili političku klasu poznatu po nazivu *adecopeyano*. Obje su stranke bile široko predstavljene u društvu, prakticirale su željeznu disciplinu i pokoravanje odlukama uskoga kruga vođa (*cogollo*), kontrolirale su i nestranačka udruženja, te su bile u dobrim odnosima s vojskom i privatnim sektorom. Najvažnija je odlika bila traženje konsenzusa (*concertacion*), te su sve najvažnije političke, ekonomske i socijalne odluke donošene na taj način, ili kad je to bilo nemoguće, ublažavanjem stavova (Coppedge, 2003.: 165). Naftno bogatstvo omogućilo je vladanje državom. S obzirom na to da su se tijekom deset godina prihodi od nafte smanjili za 29%, krajem sedamdesetih ekonomija je počela posrtati. Narod nije izgubio vjeru u partitokraciju, nego se nadao da će se sa svakom novom vladom stanje popraviti.

Unatoč tomu što je formalno prema ustavu iz 1961. godine bio federacija 23 države i glavnoga grada kao posebnog distrikta, politički sustav Venezuele bio je prepun odlika unitarne države. Federalizam je bio politička formula kojom se heterogeno stanovništvo razasuto velikim prostranstvima stavlja pod kontrolu središnje vlade. U federaciji bi pravnu suverenost trebale dijeliti federalna vlada i konstitutivne države, a federalnim ustavom predviđaju se dvije razine vlasti. Međutim, federalizam je u Venezueli bio mrtvo slovo na papiru, jer su guverneri konstitutivnih država, bez odobrenja Kongresa, svake tri godine postavljali predsjednici. Osamdesetih godina prošlog stoljeća javno mnijenje i društveni pokreti postaju sve kritičnijima kad je posrijedi stranački sustav, osobito zbog nemogućnosti biranja regionalne i općinske vlasti. Izložen pritiscima, predsjednik Jaime Lusinchi dekretom stvara komisiju za državnu reformu COPRE, koja se sastojala od stranačkih i nestranačkih predstavnika. COPRE je preporučio održavanje izravnih izbora za guvernera i gradonačelnike, reformu zatvorenih lista razmjernog sustava, te administrativnu decentralizaciju. AD je kontrolirao oba doma te je, smatrajući reforme preradikalnima i protivnima stranačkim interesima, uspio odgoditi njihovo provođenje. Novi predsjednički izbori 1988. godine primoravaju AD da promijeni stajalište i prihvati Perezovu ideju izglasavanja reformi u Kongresu. U lipnju 1988. godine Kongres je izglasao tri važna zakona: uvodi se dužnost gradonačelnika za koga se glasuje izravnim izborima na lokalnoj razini; reformom izbornog sustava razmjerni sustav sa zatvorenim listama zamijenjen je mješovitim; jača se fiskalna odgovornost općinskih vlada. AD je iskoristio većinu u Kongresu i umanjio političke efekte reforme. Blokirali su izravne izbore za guvernera, te odgodili primjenu novoga izbornog sustava do izbora za Kongres 1994. godine.

Kriza, reforma i nesigurna transformacija 1989.–1998.

Kriza je u Venezueli započela iste godine u kojoj je došlo do rušenja Berlinskog zida. Demokracija je postala privlačnim oblikom vladavine kojemu treba težiti. I dok je većina država Latinske Amerike ulagala dodatne napore kako bi nakon tranzicije konsolidirala demokraciju, venezuelsku demokraciju zahvatila je kriza.

Po drugi put izabran za predsjednika, Carlos Perez osjećao se dovoljno jakim da, unatoč protivljenju svoje stranke, odustane od ispunjavanja predizbornih obećanja i započne s provođenjem neoliberalnih reformi.⁹ Drastično se pogoršavaju životni uvjeti, što dovodi do socijalnih nemira te je AD, kako bi smirio situaciju, bio primoran prihvatiti izravne izbore za guvernera, kao i transfer administrativnih i fiskalnih odgovornosti (Penfold-Becerra, 2004.: 203-205). Iako za tešku ekonomsku situaciju u državi nije bila odgovorna samo politička elita, ona ju je dodatno pogoršala neodgovornim trošenjem i rasipanjem novca i proširenom korupcijom. Kako korupcija nikada nije bila sankcionirana, u narodu se stvorio dojam nedodirljivosti vladajućih. Dužnosnici građanima nisu odgovarali, niti su građani na njih mogli računati (*unresponsive i unaccountable*). Kongres je kao institucija u procesu donošenja odluka bio marginaliziran. U Kongresu se glasovi nisu ni brojali, nego se samo zaključilo je li neki prijedlog prošao ili nije, s obzirom na to da je prije glasovanja “glasnogovornik” stranke iznio njezin stav, rezultat se znao unaprijed (Crisp, 1999.: 171). Neaktivnost i marginalizaciju Kongresa Crisp objašnjava posljedicom razmjernoga izbornog sustava koji je favorizirao dvije velike stranke, od kojih nijedna nije mogla dobiti potrebnu većinu za donošenje odluka. Navodi kako su stranke na vlasti, kad su i imale u Kongresu potrebnu većinu, poslušnički davale “svojim” predsjednicima pravo vladanja dekretima (AD 1961. Betancourt, 1974. Perezu i 1984. Lusinchiju). Najveći broj dekreta odnosio se na ukidanje čl. 96 ustava kojim se reguliraju ekonomska prava, stoga su i interesne skupine pregovarale isključivo s predsjednikom, koji je dominirao zakonodavnom agendom. Ustav predsjedniku daje pravo vladanja dekretima, ali tek nakon što mu to odobri Kongres koji mora izglasati *ley habilitante*¹⁰. U iznimnim okolnostima i hitnim slučajevima, kad Kongres ne zasjeda, predsjednik može ograničiti osobne slobode onima koji prijete javnom redu. Može suspendirati i ograničiti ustavna prava i vladati dekretima, ali ne može suspendirati pravo na život, pravo da se ne smije biti mučen niti osuđen na okrutnu ili doživotnu kaznu. Predsjednik je dekret u roku od deset dana morao dati na uvid Kongresu. Postoji razlika između suspendiranja i ograničavanja ustavnih prava, ali ova se razlika uglavnom ignorirala. Kod suspenzije Kongres odlučuje je li se situacija smirila i kad će se prava ponovo vratiti, dok kod ograničavanja Kongres odlučuje kako će se prava regulirati za razdoblja njihova ograničenja (Crisp, 1999.: 181-191).

Izbornim je reformama federalni sustav aktiviran 1989. godine kad je zakonodavna vlast odobrila održavanje izravnih izbora za guvernera i, prvi put, za gradonačelnike. Tako su se s političkom reformom pojavili novi akteri na lokalnoj političkoj sceni. Politička decentralizacija transformirala je postojeći stranački sustav i vodila je kolapsu

⁹ Objasnivši kako je bivša vlada prikrila katastrofalnu ekonomsku situaciju, Perez je rješenje pronašao u kreditima MMF-a i Svjetske banke, koji su davanje kredita uvjetovali smanjivanjem deficita javnog sektora s 10% BDP-a na 4%. Perez stoga proglašava veliki preokret (*el Grand Virage*) i započinje s provođenjem neoliberalnih reformi. MMF i Svjetska banka nadgledale su provođenje “programa strukturne prilagodbe” (privatizaciju državnih tvrtki i otvaranje ekonomije stranim ulagačima), ali reforme nisu dovele do očekivanoga ekonomskog rasta (iznosio je -9,8%), nego je, naprotiv, inflacija i porasla (82%). Prodaja državnih tvrtki dodatno povećala i tako veliku stopu nezaposlenosti u zemlji, te je došlo do još većeg jaza između bogatih i siromašnih (Stokes, 2001.: 54-55).

¹⁰ *Ley Habilitante* je zakon kojim Kongres ovlašćuje predsjednika da može izdavati dekrete koji imaju snagu zakona. *Proyecto de Ley Habilitante* dostupno na <http://www.analitica.com/va>

dominantnih političkih stranaka AD-a i COPEI-a i omogućila je manjim strankama da stvore svoju lokalnu političku bazu, a da pritom ne vode skupu kampanju na nacionalnoj razini.¹¹ Tako je došlo do fundamentalnog restrukturiranja političkih institucija koje su oblikovale demokraciju.

Slučaj Venezuele rasvjetljuje učinke koje federalizam ima na evoluciju stranačkog sustava. Političke stranke se decentraliziraju, modificiraju se poticaji i stupanj fragmentacije te se smanjuje stranačka disciplina. Venezuelaska je demokracija bila poznata po visoko centraliziranim i discipliniranim političkim strankama, čije su se strukture pokazale neprikladnima u regionalnim i općinskim izborima. Ne mogavši utjecati na nominacije, stranačko je vodstvo izgubilo kontrolu nad političkim karijerama svojih kadrova. Prije se karijera gradila na nacionalnoj pozornici, a nakon promjena situacija je obratna. Mogućnost reizbora poticala je novoizabrane guvernere i gradonačelnike da počnu graditi svoju političku bazu na regionalnoj i općinskoj razini, što im je omogućivalo da i bez potpore nacionalne stranke budu ponovo izabrani. Time su stekli političku autonomiju, koja je bila pojačana fiskalnom autonomijom. Stranačka se disciplina više ne poštuje ni u Kongresu gdje zastupnici počinju zastupati interese birača koji su ih i doveli na vlast. *Adecopeyani* se suočavaju s brojem internim konfliktima, što vodi osnivanju alternativnih i regionalno utemeljenih stranaka, a time i kraju AD-COPEI duopola. Kako bi se dodatno legitimirao politički sustav, 1993. godine izvršena je izborna reforma kojom se polovina Zastupničkog doma birala izborima u jednomandatnim okruzima. Do 1993. godine predsjednički izbori održavali su se istodobno s kongresima, a sastav obaju domova biran je istim glasom. Na izborima su birači imali pravo dvaput glasovati. Predsjednika se biralo “velikom kartom” na kojoj se nalazilo ime i slika kandidata, boje i logo stranke. “Malim kartama” u boji i s logom stranke birao se Kongres, tj. sastav Senata i Zastupničkog doma. Svaka je država imala pravo na dva senatora koji se biraju razmjernim sustavom, tako da stranka s najvećim brojem glasova dobiva jedno mjesto, a ako ima dvostruko više glasova od druge po redu stranke, dobiva i drugo mjesto (d’Hondtova formula). Zastupnički dom također se birao razmjernim sustavom. Od 1993. godine uvodi se mješoviti razmjerni sustav sličan njemačkom modelu kompenzacijskih izbora (Crisp, 1999.: 169-170). Unatoč reformama politički se sustav nije dodatno legitimirao, nego se tijekom devedesetih Venezuela pretvorila u nestabilan i fragmentiran višestranački sustav.

Zlatno doba demokracije u Venezueli temeljilo se na ekonomiji (jaka valuta, niska stopa inflacije, dominantna uloga države kao regulatora i distributera naftnih prihoda), politici (centralizirana država, dominacija centra, jake stranke drže monopol političke akcije i kontroliraju socijalne pokrete, profesionalni političari, podređena vojska) i društvu (socijalna i gospodarska mobilnost, obrazovanje masa, postupna homogenizacija

¹¹ Ističu se lijevo orijentirani *La causa R* (LCR) i *Movimiento al Socialismo* (MAS), koje su više kišobranske organizacije nekolicine jakih regionalnih vođa nego centralizirane stranke. Od sredine osamdesetih godina 20. stoljeća raste i udruživanje i uloga civilnog društva. Stvaraju se alternativne stranke, skupine poduzetnika, sindikati, ženske udruge, udruge za zaštitu prava, kao i *vecinos* – susjedi se udružuju radi zaštite i poboljšanja života u svom kvartu. Svi ovi nestranački pokreti sjeme su potencijalno nove političke kulture. Dolazi do demistifikacije politike, dakle, politika više nije rezervirana za političare. Civilno društvo uspijeva mobilizirati javno mnijenje i na dnevni red staviti nove teme, ali, na žalost, rijetki se pokreti uspiju konsolidirati u stalnu političku formu. Opširnije u Levine/Crisp, 1999.: 405-410.

nacionalnoga kulturnog života). Pravila zlatnog doba bila su na snazi sve do Crnog petka 18. veljače 1983. godine, kad je zbog pada cijene nafte i velikih novčanih izdvajanja za plaćanje stranih dugova, došlo do kolapsa nacionalne valute, čime je započelo razdoblje ekonomske stagnacije i inflacije. Kulminacija je bila krvava pobuna urbanog stanovništva 27. veljače 1989., u kojoj je bilo približno tristo mrtvih, a poznata je pod nazivom 27-F. Pobuna je bila spontani odgovor urbanih masa na neoliberalne mjere koje je provodila nova Perezova vlada. Nezadovoljstvo je iznova eskaliralo 1992. godine kad su 4. veljače (4-F) i 27. studenoga (27-N) izvršena dva pokušaja državnog udara. Uspio je tek treći, tzv. udar civilnog društva, kojim je u svibnju 1993. došlo do opoziva, a kasnije i Perezova micanja s vlasti.¹² Ramon Velasquez je imenovan privremenim predsjednikom. Nezadovoljstvo strankama bilo je veliko, te osnivač COPEI-a Rafael Caldera napušta stranku, osniva novu stranku *Convergencia* i na eksplicitnoj antistranačkoj platformi 1993. pobjeđuje na izborima. Prije spomenuti događaji potkopali su ili uništili ključne stupove sustava. Crni petak ekonomsku moć države; F-27 društvene sporazume, kontrolu i red; 4-F i 27-N depolitiziranu vojsku pod kontrolom civila; micanje Perezova dovelo je u pitanje moć izvršne vlasti; a pobjeda Caldera, a kasnije i Huga Chaveza stranačku hegemoniju. Pojačava se skepticizam i nezadovoljstvo, a ekonomsko propadanje popraćeno je političkom krizom. Stopa apstinencije birača 1988. bila je 18%, a 1993. je iznosila 49%. (Levine/Crisp, 1999.: 388). Stranke se urušavaju, ne uspijevaju kontrolirati sindikate, demonstracije i nasilje postaju urbanom svakodnevicom. Neuspjao udar 4-F izazvao je u narodu simpatije, te su demonstracijama dali potporu urotnicima, koji potom prerastaju u nacionalne heroje. Naprotiv, urota N-27, koju je organiziralo zapovjedništvo zrakoplovstva u savezu s malim ljevičarskim skupinama, unatoč pozivu da ih javnost podupre, nije u narodu bila prihvaćena. Za oba je udara Perez proglasio izvanredno stanje i suspendirao ustavna prava, te vladao dekretima.

Pobjedom Rafaela Caldere otvara se novo poglavlje venezuelske demokracije, koja počinje poprimati karakteristike delegativne demokracije. Na samom početku Calderina mandata sukobile su se izvršna i zakonodavna vlast. Kako bi sredio ekonomske prilike u zemlji, Caldera je 1994. od Kongresa dobio pravo da na mjesec dana vlada dekretima. Nakon što je mjesec prošao, Kongres, u kojem su većinu imali AD, COPEI i Causa R, ukinuo je suspenziju prava s iznimkom ekonomskih sloboda koje su još uvijek bile suspendirane. Caldera je mimo ustava vratio suspenziju te zaprijetio Kongresu da će se obratiti za pomoć narodu koji ga je i izabrao. U strahu od ustavne krize Kongres je odobrio Calderin potez, ali je skupina profesora prava slučaj predala Vrhovnom sudu. Pod Calderinim optužbama da žele zaustaviti promjene u zemlji i ucjenom da će ponovo od naroda zatražiti potporu, Vrhovni sud je donio odluku da je Calderin potez u skladu s ustavom. Caldera se obvezao da će ustavna prava vratiti nakon što se izglasaju tri nužna zakona, ali kako nije imao većinu u Kongresu, izglasavanje nije bilo izvjesno. Ovaj put je Caldera zaprijetio *autogolpe*-om. *Autogolpe* je udar koji ne izvršavaju "urotnici" (primjerice, vojni časnici), nego legitimno izabran predsjednik koji zbog neslaganja s Kongresom smatra da ne može vladati onako kako to od njega očekuje narod, stoga sa-

¹² Oznake brojkom označuju dan, a slovom mjesec događaja. 4-F i 27-F (febrero), a 27-N (noviembre). Perez je izgubio potporu naroda i svoje stranke te je opozvan zbog malverzacija s predsjedničkim diskrecijskim fondom. Novac nije iskoristio za vlastito bogaćenje nego za financiranje nekih srednjoameričkih predsjedničkih kandidata (Stokes, 2001.: 80).

moudarom raspušta zakonodavnu i sudsku vlast.¹³ U strahu da će biti raspušten, Kongres je usvojio zakone i Caldera je u srpnju 1995. vratio ustavne slobode. Novim zakonima predsjednik je dobio pravo interveniranja u ekonomska pitanja, a da pritom ne mora suspendirati ili ograničiti ustavna prava, čime Kongres ne može kontrolirati njegove akcije. Time dolazi do mijenjanja odnosa snaga između zakonodavne i izvršne vlasti, i to ponovo u korist predsjednika. Caldera je ojačao ured predsjednika, koji nije vezan stranačkom disciplinom i time povećao autonomiju prema stranački kontroliranom Kongresu. Ovim potezima ustanovljena je moć koja stoji na raspolaganju svim predsjednicima. Prezidencijalizam je tako u slučaju Venezuele pokazao kako je institucionalno jednako pogodan za demokratsku konsolidaciju, ali i za ponovnu pojavu nestabilnosti (Crisp, 1999.: 195-198). Calderine prijetnje i ucjene obraćanjem narodu dodatno su ograničile slobodu djelovanja zakonodavne i sudske vlasti, što je uvelike olakšalo poziciju sljedećem predsjedniku Venezuele. Calderi je kasnije pala popularnost, dao je uhititi disidente Bolivarškoga revolucionarnog pokreta (MRB-200), što uzrokuje pojačanu militarizaciju društva. S obzirom na to da je slijedio MMF-ove preporuke, mandat mu je bio obilježen masovnim demonstracijama i štrajkovima.¹⁴ Nezadovoljstvo naroda bilo je toliko da su se u strahu da će na predsjedničkim izborima 1998. pobijediti “urotnik” Hugo Chavez, AD i COPEI uspjeli dogovoriti i dati potporu Salasu Romeru, kandidatu stranke *Proyecto Venezuela*. Chaveza su podupirali MBR-200, MAS, PPT (*Patria para Todos*) i Komunistička stranka. Ne želeći da tradicionalne stranke ponovo dođu na vlast, *el pueblo* (narod) je 1998. izabrao svog heroja Chaveza.¹⁵ Identificirajući se s narodom, Chavez je obećao da će poboljšati životne prilike, osloboditi narod svih korumpiranih političara i birokrata, koje je optuživao da su gori od Hooda Robina¹⁶, te da će ih zamijeniti poštenim i radnim građanima. Tipični pobjednici predsjedničkih izbora u delegativnim demokracijama predstavljaju se spasiteljima domovine (*salvadores de la patria*), te se uzdižu iznad političkih stranaka i organiziranih interesa (O’Donnel, 1994.: 60-65). Chavez je imao sve te karakteristike.

¹³ *Autogolpe* je španjolski pojam koji se koristi i u engleskim tekstovima, a u prijevodu znači samoudar. Najpoznatiji *autogolpe* izveo je 5. travnja 1992. Alberto Fujimori, koji je raspustio peruanski Kongres i Vrhovni sud, te suspendirao ustav iz 1979. godine. Njegov primjer je 25. svibnja 1993. slijedio i Jorge Serrano, predsjednik Gvatemale.

¹⁴ Kako bi dobio 3,3 milijardi dolara kredita MMF-a, Caldera se obvezao da će smanjiti federalne troškove, otvoriti privredu stranim ulagačima, privatizirati naftnu industriju, kao i proizvodnju aluminijske željeza i električne energije (Keen/Hayes, 2000.: 517).

¹⁵ Hugo Chavez Frias bio je odličan student Vojne akademije. S nekolicinom mladih časnika 1983. je osnovao tajno društvo koje je bilo kritički raspoloženo prema vladi, za koju su smatrali da je izdala ideale oca domovine Simona Bolivara. Godine 1992. uspjeli su se u vojnoj hijerarhiji, što im je omogućilo da u veljači pokušaju izvesti vojni udar. Pokušaj micanja Pereza s vlasti nije uspio, urotnici su završili u zatvoru, ali su u očima javnosti ispali veliki heroji.

¹⁶ Pojam Hooda Robina u Venezueli označuje onoga koji krade od naroda i trpa u vlastiti džep (Wiarda/Kline, 2001.: 178).

Demokracija ili poludemokracija?

Chavez je pobijedio na izborima u prosincu 1998. s 56,2% glasova. Bila je to najuvjerljivija pobjeda nekog predsjednika Venezuele od 1947. godine. Kako bi neutralizirao Kongres u kojem su 2/3 imali njegovi protivnici, sudove i ostale institucije horizontalne odgovornosti, tražio je sazivanje Ustavotvorne skupštine koja je trebala “popraviti” ustav iz 1961. zbog kojega je država otišla u krivom smjeru. Vrhovni mu je sud dopustio sazivanje referenduma na kojem bi se narod očitovao slaže li se s idejom sazivanja Ustavotvorne skupštine. Tako je započelo novo poglavlje venezuelske demokracije – sve važne odluke donosi narod na referendumu. Referendum odlučuje samo o problemu, dok je plebiscit način odlučivanja o problemu i političkoj sudbini neke osobe. Kako se plebiscit često vezuje uz nedemokratske političke režime, u Venezueli se koristi termin referendum i u slučajevima plebiscita.

U travnju 1999. narod je s više od 80% glasova podupro sazivanje Skupštine i osmišljavanje izbornog zakona kojim bi bili izabrani njezini delegati. Izbornim zakonom koji je išao u korist Chavezovih pristaša (varijanta blokovskog glasovanja), koalicija političkih stranaka *Polo Patriótico*, koja se sastojala od MBR-200 preimenovanog u MVR (*Movimiento V Republica*), MAS-a i PPT-a je sa 65,5% glasova dobila 95,3% zastupničkih mjesta, dok su neovisni kandidati s 37,5% glasova dobili samo 4,7% zastupničkih mjesta (Coppedge, 2003.: 187).¹⁷ Ustavotvorna skupština (*Asamblea Nacional Constituyente*) formirana je u srpnju, a za manje od sto dana napravila je nacrt novog ustava, koji je zagovarao decentralizaciju, te nije bio posve u skladu s Chavezovim željama. Istog dana kad je narod na referendumu sa 72% glasova odobrio novi ustav (15. prosinca 1999.) raspušteni su Kongres i Vrhovni sud, koji su u očima javnosti bili leglo pokvarenih i korumpiranih političara.¹⁸ Do kraja siječnja 2000. državom je vladala Ustavotvorna skupština, poznata kao *Congresillo*, u kojoj su pristaše Chaveza imale 122 od 131 zastupnika. *Congresillo* je više nalikovao na revolucionarnu huntu nego na zakonodavnu vlast, a u mjesec i pol vladavine imenovao je brojne dužnosnike i stvorio novi izborni zakon. Chavez je izvršio i reformu civilno-vojnih odnosa. Ukinuta je odredba Ustava iz 1961., kojom aktivna vojna lica nisu imala pravo glasovanja. Budući da su ankete javnog mnijenja pokazivale da narod od svih institucija ima najviše povjerenja u vojsku, Chavezovo imenovanje vojnih lica na važne dužnosti, kako bi ih oni pošteno i efikasno obavljali, u narodu je pozitivno prihvaćeno. Vojska je bila uključena i u projekt *Bolívar 2000*, u kojem je 70.000 vojnika radilo na javnim radovima i dijelilo

¹⁷ Penfold-Becerra iznosi drukčije podatke. Prema njegovu mišljenju, Polo je s 56% glasova dobio 93% (122 mjesta), dok je oporba dobila samo šest zastupničkih mjesta, budući da su tri mjesta bila rezervirana za predstavnike autohtonih naroda. On smatra da je ishod izbora bio posljedica plurinominalnoga izbornog sustava (2004.: 217).

¹⁸ Iako mu je Vrhovni sud dopustio ono što ustavom iz 1961. nije bilo moguće – da se Ustavotvorna skupština može sazvati referendumom građana – Chavez ga je ukinuo i zamijenio Vrhovnim sudom pravde u kojem većinu ima MVR. Do ožujka 2000. mnogo je, uglavnom korumpiranih, sudaca suspendirano ili otpušteno, a imenovani su novi. Ovim akcijama sudstvo je dodatno postalo ovisnim o predsjedniku. Opširnije u: Coppedge, 2003.: 189. Inače tradicionalni latinoamerički sudski sustav nije odijeljen ni jednak izvršnoj vlasti, ali unutar svojih ovlasti i ograničenja uglavnom dobro funkcionira. Vrhovni sud teorijski može proglasiti neustavnost nekih poteza izvršne vlasti, ali to se uglavnom ne čini. Vidi Wiarda/Kline, 2001.: 139-140.

hranu. Ustav iz 1999. vojsci daje veće ovlasti, primjerice, održavanje javnog reda, sudjelovanje u nacionalnom razvoju, neke policijske i istražiteljske ovlasti, kao i autonomiju nad promaknućima. Zadržan je, tradicionalno odvojen od redovnih sudova, poseban vojni sud (*fuero militar*). Ovim potezima bivši časnik Chavez je, suprotno nastojanjima ostatka Latinske Amerike, ali u skladu sa željama naroda, iznova uveo vojsku na političku scenu. Iako su reforme bile popularne, negativno su utjecale na civilno-vojne odnose, a Chavezovo oslanjanje na vojsku vodilo je militarizaciji vlade. Alijansa časnika koji su podupirali Chavezove političke reforme ubrzo je oslabila, Chavezovi prijatelji “urotnici” udaljili su se od predsjednika, a vojska je pokazala kako nije imuna na korupciju (Diamint, 2003.: 51).

Prema novom ustavu Chavez je raspisao izbore na kojima je u srpnju 2000. s 56,9% glasova ponovo izabran za predsjednika. Iako brojke djeluju impozantno, ukupan postotak biračkog tijela koje je odobravalo sve ove poteze bio je između 30 i 33%, što je bilo manje od prosjeka (37,4%), ali više od prosjeka potpore koju su imali zadnja dva predsjednika Venezuele. Chavez je u usporedbi s ostatkom Zapadne hemisfere (28%) imao više nego solidnu potporu birača. Ankete javnog mnijenja iz 2000. pokazuju da je unatoč slabij ekonomskoj izvedbi imao više pristaša nego 1998., te da je postotak stanovništva koji je bio zadovoljan načinom na koji funkcionira demokracija i nadao se poboljšanju ekonomskih prilika u budućnosti porastao s 13% na 27% (Coppedge, 2003.: 168-170). Srednja i viša klasa nisu mu sklone, ali za njegov demagoški populizam i tako je najvažniji narod (*el pueblo*).

Michael Penfold-Becerra uspoređuje venezuelski Ustav iz 1999. s ustavom Francuske 5. republike, školskim primjerom dvojnog ili polupredsjedničkog sustava. Sustav izvršne vlasti Venezuele je predsjednički, kao i u svim ostalim državama Latinske Amerike, s iznimkom Kube i Haitija. Ustavom je ozakonjen predsjednički sustav s pet grana vlasti: izvršnom, zakonodavnom, sudskom, izbornom i narodnom. Ustav daje predsjedniku pravo da raspiše nacionalni referendum kojim se raspušta postojeća vlada i saziva nova Ustavotvorna skupština; predsjednik ima izravnu kontrolu nad promaknućima u oružanim snagama; predsjednik ima pravo veta i mogućnost vladanja dekretima; pravo produženja mandata na šest godina s mogućnošću reizbora (Coppedge, 2003.: 168-170). Aktiviran je federalizam kojim su 23 države i glavni grad, koji predstavlja poseban distrikt, dogovorili ravnotežu moći između centralne, regionalne i općinske vlasti. Države su dobile pravo skupljanja vlastitog poreza. Stvoreno je Federalno vijeće koje je trebalo nadgledati decentralizaciju, a dvodomna je skupština zamijenjena jednodomnom. Senat je ukinut jer je bio smatran utočištem tradicionalnih stranaka koje su odbijale provoditi reforme. Iako su izgubile pravo na reprezentaciju u Senatu, kako bi se osigurala jednakost svih država federacije, svakoj je pripalo pravo na najmanje tri zastupnika. Ustav je donio brojne promjene i bio je u okvirima ustavne prakse demokratskih država Zapadne hemisfere (u Čileu predsjedniku mandat traje šest godina, a u SAD-u, Argentini i Brazilu predsjednik može biti na vlasti dva uzastopna mandata), no ujedno omogućuje Chavezu da ostane na vlasti do 2012. godine, kao i da kontrolira Kongres i druge važne institucije.

Odgovor na pitanje što se događa u Venezueli ovisi o tome tko i iz kakve perspektive odgovara na pitanje. Kritičari ocjenjuju Chavezovu vladavinu kao diktaturu, tvrde da je ustav iz 1999. godine temelj za razvoj autoritarizma, centralizma, prezidencijali-

zma, državnog paternalizma i militarizma. Boje se da će doći do kolapsa demokracije. Hugo Chavez Frias, naprotiv, tvrdi da želi obnoviti pravu demokraciju u kojoj će vladati pravda, sloboda, jednakost i bratstvo. Njegova je namjera bila vratiti zemlji blagostanje, zaustaviti rasipanje i korupciju, pošteno raspodijeliti državna sredstva svim građanima, a da bi sve to ostvario morao je neutralizirati one koji su mu stajali na putu.

Sve do 1993. godine Venezuelu možemo smatrati zemljom predstavničke demokracije, nakon čega za Calderina mandata nalazimo sve više karakteristika delegativne demokracije – ni Kongres, ni sudstvo, ni neka treća institucija nisu nadgledali ni provjeravali rad predsjednika. Za Chavezova mandata počinju se koristiti suvremene institucije izravne demokracije, te je u kolovozu 2004. narod dobio priliku da se na referendumu očituje o predsjedniku i njegovoj (državnoj) politici. Chavezova je namjera izgraditi demokraciju kakvu je zamislio Simon Bolivar. To se vidi i iz samog naziva države – Republica Bolivariana de Venezuela. U sferi ekonomije namjera je razviti produktivnu ekonomiju, a u socijalnoj sferi unaprijediti socijalnu pravdu – jednaka i univerzalna prava za sve, poboljšati raspodjelu bogatstva, te pojačanim sudjelovanjem građana u donošenju odluka stvoriti nove odnose države i društva. Teritorijalni cilj je držati i konsolidirati teritorij, te smanjiti razlike između pojedinih područja, dok je cilj vanjske politike ojačati nacionalni suverenitet i promovirati multipolarni svijet.¹⁹

Zadovoljni državnim politikom koju provodi, građani su na navedenom referendumu odlučili da će Chavez sve do kraja svog mandata biti predsjednik Venezuele. Tako su još jednom međunarodnoj zajednici i kritičarima dokazali kako Chavez ima široku narodnu potporu za sve što on i njegov MVR čine, te da se njegova vlada može smatrati demokratskom.

Chavez i njegove pristaše – chavisti (*chavistas*) – vide sebe kao subjekte deliberativnog i samosvjesnoga revolucionarnog procesa, vjeruju da svrhovitost i unilateralno nametanje novih pravila mogu biti opravdani potrebom za radikalnim raskidom s prošlošću. U jednoj od najstarijih definicija demokracije kaže se da vlada treba činiti ono što narod od nje očekuje. Ipak, suvremeni teoretičari demokracije narodni suverenitet smatraju nužnom, ali ne i jedinom karakteristikom demokracije. Tako teoretičar predstavničke vladavine J. Schumpeter smatra da uloga birača nije i ne treba biti odlučivanje o problemima, nego biranje između širokih paketa politika i čelnika koje im nude konkurentne stranke. Protustranački sustav koji isključuje posredovanje jedan je od modela izravne demokracije. Reaktivno protustranačje smatra se posljedicom nezadovoljstva građana djelovanjem političkih elita, stranaka i institucija kojima one vladaju. Nezadovoljstvo je osobito uočljivo u stranačkim državama u kojima je na vlasti bila partitokracija, kao u slučaju Venezuele. Razočarani u stranke i političare koji im ništa dobro nisu donijeli, građani danas žele sami donositi odluke, bile one i pogrešne. Predsjednik treba slušati njihov glas i poštovati njihove želje, u protivnom narod će ga na legalan način primorati da odstupi s vlasti.

U posljednjih pet godina (1999.-2004.) u Venezueli nalazimo sve više karakteristika plebiscitarne demokracije. Ako Venezuelu tako okarakteriziramo, možemo je smatrati demokracijom (izravnom), ali i poludemokracijom. Za određenje plebiscitarne demo-

¹⁹ Políticas de Estado Republica Bolivariana de Venezuela, <http://www.venezuela.gov.ve>

kracije u ovom radu koristimo sljedeću radnu definiciju – to je demokracija u kojoj građani “izravno” komuniciraju s izvršnom vlašću (predsjednikom), formuliraju državnu politiku i tako zaobilaze političke stranke i zakone. Demokracija u kojoj narod na referendumima ili plebiscitima daje svoj sud o bitnim problemima oblik je demokracije koji preferira glavna struja javnog mnijenja Venezuele.²⁰ Plebiscitarna demokracija svoje osnovne pretpostavke temelji na Rousseauovim idejama, a sam Chavez smatra se “Rousseauovim demokratom”. Zalaže se za izravnu demokraciju u kojoj bi se neposredno obraćao narodu i tako zaobišao političke stranke i zakone. Narod strankama i tako ne vjeruje, čime je Chavezu situacija dodatno olakšana. Rousseau predlaže stvaranje egalitarističkoga političkog poretka koji bi narodnim masama, ili bolje rečeno većini, dao neograničenu moć donošenja odluka. Plebiscitarni ideal demokracije traži brzu i vjernu implementaciju trenutačnih želja naroda. Narod može izabrati dužnosnike koji će provoditi odluke, ali predstavništvo u odlučivanju nije prihvatljivo. Rousseauovi zagovornici danas priznaju potrebu za izabranim predstavnicima, koji će djelovati u ime naroda, ali ujedno drže da treba poduzeti mjere opreza kako bi oni postupali u skladu sa željama naroda – tomu služe kratki mandati, mogućnost opoziva i referendumima o javnim politikama. Današnje plebiscitarne demokracije ne dijele sve Rousseauove ideale, ali dijele nesnošljivost prema institucijama i praksama koje ograničavaju ili smanjuju utjecaj većine.²¹ S obzirom na to da Rousseauova koncepcija samovladanja pobija bit nekih najvažnijih pretpostavki liberalne demokracije, prikazuju ga i kao zagovornika modela demokracije s tiranskim implikacijama, jer bi suverenitet naroda lako mogao uništiti suverenitet pojedinca (Held, 1990.: 85-88).

Iako Chavez ima široku narodnu potporu za vođenje takve politike, dominantni pravac teorije demokracije posljednjih 150 godina smatra da se apsolutnoj većini ne treba vjerovati jer lagano padne u iskušenje da modificira politička pravila igre u svoju korist, a na štetu opozicije. Liberalni principi demokracije zahtijevaju ograničenje autoriteta vlade, bez obzira na to kako velika bila većina na koju se oslanja. Chavezu je narod dao odriježene ruke za provođenje reformi, ali sve je više izvjesno da to nije demokracija kakvu Zapad, osobito SAD, želi vidjeti u Latinskoj Americi. Krajem 2001. Chavez je udaljio od sebe tri moćne skupine. Poslovni ljudi su bili ljuti zbog zakona koje je, ne konzultirajući njih, donio dekretom, vodeći sindikat CTV zbog pokušaja promoviranja “alternativnog” sindikata FBT, dok su vodeći vojni dužnosnici bili uznemireni zbog simpatija i moguće potpore kolumbijskoj ljevičarskoj gerili FARC-u, kao i Chavezova prijateljstva s Fidelom Castrom. Vođe ovih triju sektora skovali su urotu protiv Chaveza. U travnju 2002. organizirali su masovne demonstracije koje su prerasle u obostrano puškaranje, za što su mediji optuživali vladu. Da vraćanje statusa političkog aktera vojsci nije bila mudra odluka, kako za samog Chaveza tako i venezuelsku demokraciju, postalo je očito nakon što su se ključne vojne ličnosti priključile zavjeri i 12. travnja uhitile Chaveza. Ovim je činom prvi put nakon četrdeset godina demonstrirano da je vlada

²⁰ Iako referendum i plebiscit nisu istoznačni pojmovi, u suvremenoj se političkoj praksi najčešće izjednačuju.

²¹ Opširnije u Cleas Ryn, *Democracy as an Ethical Problem: A Philosophy of Politics and Community*, <http://www.crvp.org/book>

izgubila kontrolu nad oružanim snagama.²² Pokušaj udara je propao jer je vođa poslovnog sektora iz nove vlade pokušao isključiti predstavnike vojske i organiziranog radništva, objavivši raspuštanje Skupštine i Vrhovnog suda, odbacivanje ustava iz 1999., te uhićenje guvernera sklonih Chavezu. Vojni zapovjednici diljem Venezuele uvjetovali su potporu poštovanjem ustavom određene sukcesije vlasti. U međuvremenu su Chavezovi pristaše izašli na ulice i tražili njegov povratak na vlast, kamo se je nakon 43 sata zatočeništva i vratio. Sve vlade Latinske Amerike osudile su udar, dok su Sjedinjene Američke Države poduprle rezoluciju Organizacije američkih država (OAS) tek kad je bilo očito da pokušaj udara neće uspjeti. Poslije ovih događaja Venezuela se još više polarizirala. Kako smjenjivanje s vlasti vojnim udarom nije uspjelo, opozicija se usmjerila na korištenje ustavnih odredbi kojima bi Chavez mogao biti svrgnut. Ustavom iz 1999. godine u čl. 72. uvedena je mogućnost da se predsjednik može opozivati referendumom. Kako bi bili zadovoljeni formalni uvjeti za sazivanje referenduma, treba skupiti potpise 20%, tj. 2,4 milijuna registriranih birača. Krajem 2003. opozicija je Nacionalnom izbornom vijeću (CNE) dala na verifikaciju 3,6 milijuna popisa, ali tek na drugoj verifikaciji krajem svibnja 2004. zaključeno je da ima dovoljan broj potpisa (2,5 milijuna). Referendum je zakazan za 15. kolovoza, što se može smatrati pobjedom opozicije. Da je održan nakon 19. kolovoza i u slučaju da izgubi na referendumu, Chavez je prema ustavu mogao odrediti svog nasljednika koji bi ga zamijenio do kraja mandata.²³ Unatoč tomu što je službeno nazvan referendumom, bio je to personalni plebiscit na kojem se odlučivalo o političkoj sudbini Huga Chaveza. Na referendum je izišao velik broj građana i s 58,25% glasova odlučili su da Chavez ostane na vlasti, što znači da, uz mogućnost reizbora, ostaje predsjednikom sve do 2012. godine. Oporba se žalila na regularnost izbora, a i Sjedinjene Američke Države su isprva izražavale sumnju u ispravnost izbora. Unatoč sumnjama, izbori su od strane promatrača ocijenjeni poštenima, a Europska komisija opisala ih je kao “pobjedu demokracije”. Time je Chavez četiri godine nakon drugog izbora za predsjednika ponovo dobio autorizaciju građana za provođenje svoje politike. Dodatna potvrda Chavezove popularnosti bila je pobjeda *chavista* na lokalnim izborima krajem listopada 2004. na kojima su osvojili 20 od 22 guvernerska položaja.²⁴

Zaključak

Venezuela je uvijek bila ispred vremena i kao da je naslućivala trendove koji su tek kasnije bili prihvaćeni od ostatka regije. Dok su Latinskom Amerikom vladale vojne diktature, Venezuela je bila stabilna demokracija. Kad je Latinska Amerika pokušavala učvrstiti demokraciju, konsolidirana se predstavnička venezuelska demokracija počela urušavati i poprimiti karakteristike delegativne demokracije. Bio je to prvi korak unatrag. Venezuelu danas možemo smatrati demokracijom, ali možemo zaključiti da se u

²² O vojno-civilnim odnosima u Venezueli opširnije u Harold Trinkunas *Civil-Military relations in Venezuela after 11 April: Beyond Repair* dostupno na <http://www.ccc.nps.navy.mil/>

²³ Nakon što prođe dvije trećine mandata, predsjednik, ako i bude opozvan referendumom, može odrediti osobu koja će završiti njegov mandat. U ovom bi slučaju to bio potpredsjednik Jose Vincente Rangel.

²⁴ <http://www.BBCMundo.com>

njoj predstavnička demokracija pokušava zamijeniti plebiscitarnom demokracijom. Manje je bitno znači li to da je Venezuela danas demokracija ili poludemokracija. Bitno je to što možemo zaključiti da su Venezuelanci nakon gotovo 40 godina života u demokraciji shvatili da im ona nije donijela očekivane rezultate. Građani Venezuele su je počeli odbacivati i prihvaćati delegativnu demokraciju, a kasnije i Chavezovu ponudu o referendumu o svim važnim pitanjima. Tako sami bez posrednika donose odluke koje se tiču svih građana.

Da Latinoamerikanci nisu zadovoljni demokracijom, pokazuje nam UNDP-ov izvještaj. Njegovi autori ističu da je u najelementarnijem smislu demokracija vladavina naroda, te je ozbiljno shvaćajući stavljaju kao prijedlog za rješenje stanja, kako u sadašnjosti, tako i u budućnosti Latinske Amerike. Vladavina naroda znači da odluke koje se tiču svih građana mora donositi sam narod. Vladavina naroda znači državu građana u punom smislu riječi. Sustav izbora vlasti, ali i oblik organizacija koje će svima jamčiti sva prava, kako građanska, tako i politička i socijalna. S obzirom na to da pojam naroda u ovom značenju djeluje pomalo zastarjelo, predlaže se stvaranje demokracije građana.²⁵ Hoće li se Latinska Amerika opredijeliti za stvaranje demokracije građana ili će za uzor uzeti Venezuelu, vidjet ćemo u budućnosti. Za stvaranje i očuvanje stabilne demokracije nužna je pretpostavka da široke narodne mase, tj. građani, ali i svi utjecajni politički akteri vjeruju kako je demokratski oblik vladavine najispravniji i najprikladniji za njihovo društvo. Ključni uvjeti konsolidiranja demokracije su da politički vođe, stranke, društvene organizacije i javnost pokažu odanost demokraciji, njezinim pravilima i ograničenjima (Diamond/Hartlyn/Linz, 1999.: 4-5). Podatci koji pokazuju da bi 54,7% Latinoamerikanaca prihvatilo autoritarni režim ako bi riješio katastrofalnu ekonomsku situaciju, te da 59% političkih vođa smatra da političke stranke nisu ispunile svoju ulogu, navodi na zaključak da je vjerojatnija druga opcija. Vjerojatnije je da će se u skorijoj budućnosti postupno i ostale države Latinske Amerike polagano vraćati poludemokraciji. Slučaj Venezuele moguća je naznaka budućega političkog razvoja u cijeloj Latinskoj Americi, s time da to ne znači kako će ostale države preslikati venezuelski oblik, nego da je mogućí povratak blažih oblika autoritarizma.

Literatura

- Axford, B./ Browning, G. K/ Huggins, R./ Rasamond, B./ Turner, J./ Grant, A., 2002.: *Uvod u politologiju*, Politička kultura, Zagreb
- Booth, J.A., 1999.: Costa Rica: The Roots of Democratic Stability, u: Diamond, L./ Hartly, J./ Linz, J. J./ Lipset, S. M. (ur.), *Democracy in Developing Countries-Latin America*, Lynne Rienner Publishers, Inc.
- Cleas Ryn, *Democracy as an Ethical Problem: A Philosophy of Politics and Community*, <http://www.crvp.org/book>

²⁵ *Democracy in Latin America: Towards a Citizen's Democracy*; <http://www.undp.org/dpa/pressrelease/2004/april>

- Coppedge M., 2003.: Venezuela: Popular Sovereignty versus Liberal Democracy, u: Dominquez, J. I./ Shifter, M. (ur.), *Constructing Democratic Governance in Latin America*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore & London
- Crisp, B. F., 1999.: Presidential Behavior in a System With Strong Parties: Venezuela 1958.-95., u: Mainwaring, S./ Soberg Shugart, M. (ur.), *Presidentialism and Democracy in Latin America* Cambridge University Press
- Dalh, R. A., 1998.: *Poliarhija. Participacija i opozicija*, Politička kultura, Zagreb
- Democracy in Latin America: Towards a Citizens' Democracy*; <http://www.undp.org/dpa/pressrelease/2004/april>
- Diamint, R., 2003.: The Military, u: Dominquez, J. I./ Shifter, M. (ur.), *Constructing Democratic Governance in Latin America*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore & London
- Diamond, L./ Hartly, J./ Linz, J. J./ Lipset, S. M. (ur.), *Democracy in Developing Countries-Latin America*, Lynne Rienner Publishers, Inc.
- Gerardo L. Munck, Jay Verkuilen, Bringing Measurement Back, u: *Methodological Foundations of the Electoral Democracy Index*, http://www.asu.edu/clas/polisci/cqrm/APSA2003/MunckVerkuillen_APSA_2003.pdf
- Hague, R./ Harrop, M./ Breslin, Sh., 2001.: *Komparativna vladavina i politika*, Biblioteka Politička misao, Zagreb
- Harold Trinkunas: Civil-Military relations in Venezuela after 11 April: Beyond Repair <http://www.ccc.nps.navy.mil/>
- Held, D., 1990.: *Modeli demokracije*, Školska knjiga, Zagreb
- Huntington, S.P., 1993.: *The Third Wave Democratization in the Late Twentieth Century*, University of Oklahoma Press, Norman and London
- Kasapović, M., 2003.: *Izborni leksikon*, Politička kultura, Zagreb
- Keen, B./ Hayes, K., 2000.: *A History of Latin America*, Houghton Mifflin Company, Boston & New York
- Levine, D. H./ Crisp B. F., 1999.: Venezuela: The Character, Crisis, and Possible Future of Democracy, u: Diamond, L./ Hartly, J./ Linz, J. J./ Lipset, S. M. (ur.), *Democracy in Developing Countries-Latin America*, Lynne Rienner Publishers, Inc.
- O'Donnell, G., 1994.: Delegative Democracy?, *Journal of Democracy*, 5 (1)
- Penfold-Becerra, M., 2004.: Federalism and Institutional Change in Venezuela, u: Gibson, E. L. (ur.), *Federalism and Democracy in Latin America*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore & London
- Proyecto de Ley Habilitante, <http://www.analitica.com/va>
- The Report on The Democracy in Latin America Brief to the Secretary General of the United Nations, February 2004, dostupno na <http://www.undp.org>
- Sodoro, M. J., 2001.: *Comparative Politics: A Global Introduction*, McGraw-Hill
- Stokes, S., 2001.: *Mandates and Democracy: Neoliberalism by Surprise in Latin America*, Cambridge University Press

Valenzuela, A., 2004.: Latin American Presidency Interrupted, *Journal of Democracy*, 15 (4)

Wiarda, H. J./ Kline, H. F., 2001.: *An Introduction to Latin America Politics and Development*, Westview press

[http://www. BBC Mundo.com](http://www.BBCMundo.com)

<http://www.venezuela.gov.ve>

Lidija Kos-Stanišić

VENEZUELA – DEMOCRACY OR SEMIDEMOCRACY?

Summary

The author outlines the development of democracy in Latin America and considers the political trends and the period of development of Venezuela in the second half of 20. century. Unlike other states in the region, in which undemocratic regimes still prevails, Venezuela has been a democratic state since 1958. In regards to the fact that its democratic development has latter been following the trend in the region, the author considers the case of Venezuela as a sign-post of the political trends in Latin America. As Hugo Chavez has recently been trying to change the representative democracy to a plebiscite democracy, the author comes to the conclusion that the case of Venezuela is a mark of the future political development of Latin America. These changes can be seen as a potential come back of a softer version of authoritarianism.

Key words: Venezuela, democracy, plebiscite democracy, semidemocracy, Latin America

Mailing address: Faculty of Political Science, Lepušićeva 6, HR 10000 Zagreb. *E-mail:* lidijakos@hotmail.com